

(Senčni ples, str. 180). Če kdo izstopa v tej množici, kot npr. osrednji lik Kandorjeve povesti Gerobbi, je podan stvarno s socialnopsihološko motivacijo vseh njegovih dejanj. Situacije, v katerih se nahajajo takšne figure, so poudarjeno vsakdanje. Vsa ta človeška mizerija še bolj ponazarja duhovno bogastvo in izjemni položaj osrednjega lika Silvana Kandorja.

Tomo Korošec

TEORIJA IN PRAKSA V SLOVENŠČINI ZA SLOVENCE

V začetku letošnjega leta je uredništvo *Dela* ustanovilo stalno nedeljsko rubriko *Slovenščina za Slovence* in jo poverilo prevajalcu in publicistu Janezu Gradišniku. Uredništvo je v uvodni besedi sporočilo, da je rubriko namenilo praktičnim jezikovnim vprašanjem, avtor pa je napovedal, da bo »skušal ob slabih zgledih, zajetih iz dnevnega tiska in od drugod, pokazati, kakšno naj bi bilo dobro pisanje.« (14. 2. 1965.)

V nekako štiridesetih nadaljevanjih te rubrike se je avtorjevo gledanje na problematiko, ki se je je lotil, dovolj jasno izkristaliziralo, da o njem že lahko izrečemo svojo sodbo.

Svojega načrta se je avtor držal in popravil mnogo zgledov slabega pisanja. Toda lotil se je pisanja o jezikovnih vprašanjih, ta pa imajo svoje teoretične osnove, brez katerih ne more biti nobeno, še tako poljudno zastavljeno pisanje o jeziku. Zato bi seveda pričakovali, da nas bo seznanil najprej z načeli, s katerimi presoja pravilnost ali nepravilnost v slovenščini. V članku *O jezikovni pravilnosti* (28. 2.) se sicer spomni, da »kdor hoče dajati jezikovne napotke, mora zato pač pokazati, kakšna so njegova izhodišča«, vendar ga njegovo kramljanje zanese drugam, tako da na to pozabi. Ker pa so nam za razmišljanje o njegovem jezikovnem prizadevanju ta izhodišča potrebna, si jih bomo morali izluščiti iz različnih misli in trditev v člankih. Že v sestavku o jezikovni pravilnosti si zastavi nadvse važno in zanimivo vprašanje, »s kakšno pravico sploh lahko kaj prepovedujemo ali priporočamo v jeziku.« Žal tudi na to ne dobimo odgovora, pač pa nam pove čez nekaj mesecev, da je »zelo težko postaviti jasno ločnico med dovoljenim in prepovedanim.« (11. 4.)

V članku *Staro in novo v jeziku* (7. 3.) je zapisal J. Gradišnik nekaj tehtnih misli, ki bi nam utegnile pojasniti njegov odnos do dogajanja v jeziku. Tako pravi med drugim, da se jezik »neprenehoma giblje in spreminja, prilagaja se okolju«; »Jezikovno življenje si zato lahko zamislimo kot nenehno menjavo, kjer se novo gradivo spet in spet usiplje med tisto, kar si je jezik v večstoletnem razvoju že izoblikoval, oplemenitil in uredil«; »skrb zanj nikoli ne more biti toga obramba starega pred novim«; »pravila, ki so se izoblikovala v dolgoletnem razvoju, so torej ogrodje, okostje, ki nosi živo meso jezika, nikakor pa niso kletka, v katero bi bil jezik zaprt«. Treba je le še pogledati, ali ga vodijo take misli tudi pri obravnavanju posameznih jezikovnih pojavov.

Ko govori o čedalje pogostejši rabi akuzativa namesto genitiva v zanikanih stavkih, označi ta proces za napako, ker da je »čut za pravilno rabo močno opešal« (11. 7.). V genitivni rabi vidi posebnost slovanskih jezikov (14. 11.), ni mu pa znano, da jo je do danes v slovanskih jezikih že popolnoma ali povečini zamenjala akuzativna raba. Še najbolj se je obdržal zanikani objektni genitiv v slovenščini in poljščini (toda nekateri slovenski dialekti ga sploh ne poznajo). Medtem ko jezikoslovec — če si jezik predstavlja kot »nenehno menjavo« — takšen proces razišče in kodificira v obsegu, ki odraža dejansko stanje v knjižnem jeziku, vidi J. Gradišnik v njem samo napako, ki naj bi se jo trudili odpraviti. Takšen odnos do procesov v jeziku pa se ne more imenovati drugače kakor »toga obramba starega pred novim« in je nasploh značilen za laike. Ti ne poznajo jezikovne zgodovine in ne vedo, da je današnja jezikovna podoba rezultat neštetihih drobnih in velikih jezikovnih sprememb, ki so bile v primeri z dotedanjim jezikovnim stanjem »napake«. Naj navedemo primer. Gen. sg. samostalnika *sin* se je nekoč glasil *sinu*, danes pa je v rabi oblika *sina*. Zakaj, kdaj in kako se je ta oblika začela uveljavljati, tu zdaj ni važno, nedvomno pa je bila v razmerju do oblike *sinu* nekoč »napačna«. Samo jezikoslovec lahko presodi, ali gre za nov proces, novo tendenco, novo jezikovno dejstvo, novo izrazno možnost, ali pa za slabo jezikovno znanje.

V članku *Pogoji brez konca in kraja* (25. 7.) odobrava J. Gradišnik samo rabo, kakršna je v stavku: »Pojdem na izlet pod pogojem, da njega ne bo zraven.« Upira se rabi, ki se je razširila na račun *razmer*, *okoljščin* in — v sestavku 1. 8. — *možnosti*. Do te razširitve je prišlo zato, ker se je v nekaterih zvezah prvotni pomen množinske oblike *pogoji* pokrtil s pomeni teh substantivov, kar je dalo povod za nadaljnje uveljavljanje te oblike. V jeziku je to zelo pogost pojav. Škoda je, da se J. Gradišnik ni zamislil ob stavku, ki ga je sam zapisal: »Povejmo, da nekateri tuji jeziki, recimo francoščina ali angleščina, z isto besedo v množini (= conditions) izražajo tudi razmere, okoliščine, stanje ipd.« (Če prav razumemo to trditev, imajo Francozi in Angleži za *razmere*, *okoljščine*, *stanje*, besedo *conditions*. To je le deloma točno, ker je v francoščini npr. tudi zveza *les circonstances aggravantes*, kar lahko pri nas prevedemo samo z ustaljeno zvezo *oteževalne okoliščine*.) Če bi se nato pozanimal še za druge jezike, bi morda svoje mnenje spremenil. Ruščina ima poleg rabe *uslovie peremirija* (»mirovni pogoj«) tudi zvezo *bytovye uslovija* ali *uslovija žizni*, *uslovija truda* (življenjski, delovni pogoji), v *sovremennih uslovijah* (»v sedanjih pogojih«); podobno v stavku: *Nikto nikogda ne slyšal, čtoby Nikolaj zalovalsja na svoju žiznъ, na uslovija, v ktorih jemu prihodilosъ bytъ*. (Nihče ni nikoli slišal, da bi se Nikolaj pritoževal nad svojim življenjem, nad pogoji, v katerih je moral živeti). V teh zvezah ni uporabljena beseda za razmere, okoliščine, tj. *obstojatelъstvo*, in torej navedene primere lahko prevedemo samo z izrazom *pogoji*. Tudi zveza »v drugačnih okoliščinah« se glasi v ruščini *pri drugih uslovijah*. Češčina ima zraven *klást si podmínky*, *splnit podmínky* (»postavljati si, izpolniti pogoje«) še rabo: *existenčnî podmínky*, *pracovat za težkých podmínek* (»delati v težkih pogojih«), *ekonomické podmínky*, *životní podmínky* (»ekonomski«, »življenjski pogoji«). Podobne zveze imamo tudi v srbohrvaščini, poljščini in bolgarščini. V italijanščini je poleg osnovnega pomena besede *pogoj*, *mettere una condizione*, *accettare le condizioni*, in pomena za *stanje*, *le sue condizioni di salute vanno migliorando*, mogoča tudi raba *migliorare le condizioni di vita del popolo* (»izboljšati življenjske pogoje ljudi«). V nemščini je mogoča zveza *unter schlechten Bedingungen leben* (»živeti v težkih pogojih«), beseda *Lebensbedingungen* pa pomeni

slovensko življenjski pogoji, ki zanje dovoljuje J. Gradišnik samo življenjske možnosti, okoliščine.

Ta kratki razgled po evropskih jezikih nam je pokazal, da je raba, ki jo J. Gradišnik prepoveduje, splošen evropski jezikovni pojav, po njegovem torej splošno evropska jezikovna napaka. Očividno pa ima razširitev pogojev na nekatere nove pomene v teh jezikih enak potek kakor v slovenščini, le da drugod tega ne obsojajo, ker vedo, da bi bila to »toga obramba starega pred novim«.

Če že J. Gradišnik prizna, da so se te »napačne oblike v časniški in publicistični, pa tudi v strokovni in celo leposlovni slovenščini že tako razpasle, da so dostikrat pogostejše od pravih oblik«, bi se moral lotiti problema skrajno previdno. Če so se »razpasle« na tako širokem področju jezika, prešle v splošno rabo in jezikovno zavest pišočin Slovencev, bi jezikoslovec vsekakor podvomil, da je to »nezdrav pojav« in »napačna raba«. Zakaj kadar je kaka oblika »skoraj zmeraj rabljena narobe«, je res vredno razmisliti, če je to »narobe« dejansko narobe. Res je, da se včasih kaka beseda nenadoma razširi, postane nekakšna jezikovna moda določenega stila. Visoko frekvenco pa navadno obdrži le nekaj časa. Ni dvoma, da se s pogoji v publicističnem stilu včasih pretirava, in v tej smeri je Gradišnikova kritika upravičena. Toda avtoritativno proglasiti, »da je treba vse take in podobne 'pogoje' brezpogojno pomesti iz slovenščine« (1. 8.), si ne bi upal noben resen jezikoslovec, ker mu je med drugim vedno pred očmi znana resnica, ki jo je komaj štiri mesece pred tem zapisal v naslovu enega svojih sestavkov tudi J. Gradišnik, da namreč »Jezik ne trpi samovolje«. (4. 4.)

Po stališču, ki ga je zavzel J. Gradišnik do rabe pogojev, moramo sklepati, da se ne ravna po principu uzusa, splošne jezikovne rabe, ki je sicer bistven sestavni del sodobne teorije knjižnega jezika. Vendar lahko razumemo kot spoštovanje uzusa tale njegova izvajanja: »Vsakdo ima pravico do svojega okusa tudi v jeziku. Brž ko nastopi v javnosti, se pravi, ko začne pisati za druge, pa se mora držati splošnih jezikovnih pravil, ki jih skupnost priznava (podčrtal T. K.) — to je pač pogoj za uspešno in primerno medsebojno sporazumevanje. In še bolj velja za vsakogar zapoved, da svojega osebne gledanja, svojega jezikovnega okusa ne sme vsiljevati drugim« (4. 4.). Podobne misli je J. Gradišnik zapisal tudi ob drugih priložnostih.

Take izjave bo težko spraviti v sklad z njegovim nasvetom, da se odpovejmo predlogu *izven*, ki je »očitno sposojenka, ki je priromala svoje dni čez Sotlo« (30. 5.), čeprav navaja množico primerov te rabe in dodaja, da bi jih bilo mogoče »nizati v neskončnost«, kajti »avtor, ki v podobnih zvezah sploh še zapiše domačo besedo, je bela vrana« (30. 5.). Jezikoslovec bi razširjenost te rabe sprejel kot gotovo dejstvo in ugotovil, da imata *izven* in *zunaj* precej natančno določeno mesto v našem besedišču. V zvezah *izven nevarnosti*, *izven dvoma* ipd. danes ni mogoče brez nasilja uporabiti *zunaj*, in nihče razen J. Gradišnika ne živi v strahu, da bomo lepega dne brali stavek, ki ga je v svarilo rojakom sam konstruiral: »Izven pred hišo stoji konj.« J. Gradišnik je očividno prezrl, da je *zunaj* lahko predlog ali prislov, *izven* pa samo predlog. Zato *zunaj* kot predlog lahko odstopa svoje mesto predlogu *izven*, kot prislov ga pa ne more.

Da bi podkrepil »nepravilnost« predloga *izven*, pravi J. Gradišnik, da ni slovenske pokrajine, v kateri bi se namesto *zunaj* govorilo *izven*. Tak argument, tudi če je sicer točen, v jezikoslovju nič ne pomeni, saj ima vsak knjižni jezik vsaj tri četrtine takih besed. To ve vsak bralec *Slovenščine za Slovence* in verjetno tudi J. Gradišnik. Zato ga tudi nič ne moti, da ne bi npr. stalno pisal besede *časnik*, četudi ni slovenske pokrajine, v kateri bi se namesto tega ne govorilo

časopis. In pri tem je časniki izrazito papirnata beseda. Zakaj tako dosledna nedoslednost?

Isto, kar smo rekli za *zunaj* in *izven*, velja tudi za *ostali* in *drugi*. V sestavku *Kje pa so ostali vsi ostali?* (27. 6.) se J. Gradišnik čustveno opredeli do besede *ostali*, nazivajoč jo pritepenko, ki je »zasedla široko območje in skoraj povsem izrinila domačo besedo.« Našel jo je v Pleteršniku in celo Brezniku se je nekajkrat zapisala, danes pa jo najde pri vseh, od mladega fanta v *Tribuni*, političnega delavca, slavista in kulturnega delavca, odbora Združenja slavistov, do mladega slovenskega kritika. Množinska oblika *ostali* se torej splošno rabi, vendar to J. Gradišnika ne omehča, ker pravi: »Največkrat pa ni prav nobenega razloga, da bi namesto ljudskega 'drugi' pisali 'ostali', ko nič ne 'ostaja'.« In vendar stavka *ves (pre)ostali čas sem porabil za branje* ni mogoče povedati z »ljudskim« *drugi*. Ta pomen preostalosti se je prenesel tudi v množino, ker je *drugi* včasih premalo jasen. Npr. v stavku slavista in kulturnega delavca, ki ga citira J. Gradišnik kot zgled napačne rabe: »Podobna vprašanja se odpirajo tudi za ostale kulturne ustanove.« V taki formulaciji ni nobenega dvoma, da so mišljene vse ostale ustanove, če pa bi po Gradišnikovem nasvetu (povzel ga je po SP) rekli *druge ustanove*, ne bi bilo jasno, ali so to vse ali samo nekatere ustanove. To ve vsak Slovenec. Za nedvoumno sporazumevanje sta nam torej potrebna oba izraza. Če J. Gradišnik kljub temu misli, da »kdor piše tako, nam siromaši jezik«, je obogatil jezikoslovje še za spoznanje, kaj je siromašenje jezika.

Prav tako sta v knjižni slovenščini splošno rabljeni besedi *ozračje* in *vzdušje*. Prvo rabimo v konkretnem (meteorološkem) in (redkeje) v prenesenem pomenu, drugo pa samo v prenesenem, npr. *tovariško vzdušje*, *moreče vzdušje*. Na Gradišnikov nasvet (24. 19.), povzet po SP, naj bi *vzdušje*, ki ga imajo nekateri drugi slovanski jeziki, odpravili in morda kakor J. Gradišnik rajši pisali *atmosfera* (prim. Nova obzorja 1954, 242: »... je avtor znal ustvariti močno atmosfero«).

V sestavku 8. 8. je J. Gradišnik zapisal po našem mnenju dobro misel: »Resnično učinkovito more biti le strnjeno obravnavanje širših vprašanj, kjer je mogoče predočiti kako (napačno) rabo s številnimi zgledi in hkrati prepričljivo dokazati, zakaj jo imamo za napačno ali neustrezno.« Že doslej obravnavani primeri kažejo, da J. Gradišnik te in takih izjav ne jemlje preveč dobesedno. In tako beremo npr. tudi tole: »Opozoril pa bi rad predvsem na nekaj, kar je po vsem videzu znano le redkim pišočim Slovencem: da Slovenski pravopis namesto glagola 'zaključiti' svetuje kot boljša 'končati' ali 'skleniti', medtem ko je dal 'zaključku' sploh ničlo; namesto tega naj pišemo 'konec' ali 'sklep' (5. 9.). Zdi se, da ima s prepovedjo v SP nepravilnost glagola *zaključiti* in samostalnika *zaključek* za dokazano in nevednost pišočega slovenskega naroda — kot že nešteto krat v *Slovenščini za Slovence* — za vnovič potrjeno. Slovenci so kakor po tihem dogovoru — kot že v nešteto primerih — razbremenili pomensko preobloženost glagola *skleniti*, ki lahko pomeni odločiti se, končati, strniti, pogoditi se in še kopico raznih odtenkov, ter zlasti za dokončanje dejanja, manj pa v nekaterih drugih pomenih, začeli uporabljati *zaključek*, *zaključiti*. Iz Pleteršnika vemo, da so tako pisale že Bleiweisove Novice in tudi Levstik. In kako naj rečemo *zaključeni družbi*? Ker si pri *Delu* ženejo k srcu Gradišnikova opozorila, so po vrnitvi Tita iz Bolgarije z debelimi črkami napisali: »Uspešno sklenjen obisk v sosednji Bolgariji« (28. 9.) in ob drugi priliki: »Novinar ... je sklenil eno svojih poročil z besedami ...« (26. 10.), pa spet v naslovu »Sklepni nastop štu-

dentov glasbe«. (20. 11.). Ali ne bi bilo koristneje, ko bi si pri *Delu* raje zapomnili Gradišnikov stavek iz njegovih prvih razmišljanj, ko pravi, da je tistim, ki so »jeziku vsiljevali kake svoje poglede, ki niso imeli podlage v jeziku... ponavadi kmalu spodletelo, ker so pač zidali v pesek«? (28. 2.)

Čim dalje beremo Gradišnikove sestavke, tem bolj nas prepričuje, da je razhajanje teorije in prakse pri njem pravilo, ne izjema. Vzemimo še en primer, ki bo tudi drugače ilustrativen za jezikoslovje Gradišnikove šole. V članku 7. 3. pravi: »Razsoden človek ne more reči: ‚Govorili in pisali bomo tako, kakor smo zmerom govorili in pisali‘.« Kaj naj si potemtakem mislimo o njegovi razsodnosti, če kmalu nato govori takole: »Če trdimo, da je kaka raba napačna, jo moramo dokazati z zgledi, da si jo bodo mogli bralci primerjati s *pravilno rabo*, kot jo poznajo od prej« (podčrtal T. K.; 23. 5.). Prav to, česar »razsoden človek ne more reči« tudi po našem mnenju, namreč, da bi bila nekdanja raba merilo pravilnosti v današnjem jeziku, je najpogostejše izhodišče Gradišnikovega ocenjevanja v jezikovnem dogajanju. Gornji citat (23. 5.) smo vzeli iz članka z naslovom *Med dvema možnostima*. V njem obsodi obliko *možnostima*, navede nekaj primerov takega pisanja iz zadnjega časa in doda, da bi jih našli »tudi pri številnih drugih avtorjih«. Ker sam zahteva v prej citiranem stavku, da je treba napačno rabo dokazati, potem seveda čakamo, da bo to storil. Vendar nas tudi tokrat razočara. Povedal nam je samo to, da začenjamo »neko upravičeno razločevanje pozabljati«, in to nekajkrat ponovil, zamolčal pa nam je, s čim je bilo to razločevanje (med tipom *misel* in *nit*) upravičeno. Ob primeru pisanja *skrajnostima* pa je pribil: »Prav bi bilo ‚z dvema skrajnostma‘.« Nič več. Zanimivo pri stvari je tudi to, da je o tem problemu komaj dober mesec pred tem razpravljal B. Urbančič (JiS 1965, št. 2—3) in prišel do drugačnega zaključka. Na osnovi izpiskov in anketiranja posameznikov je najprej pokazal — kar bolj ali manj ve vsak slovenski izobraženec in tudi J. Gradišnik — da je za današnjo prakso značilna oblika D. I. du. *možnostima*. Vendar je v Urbančičevem članku, ki ga J. Gradišnik pač pozna, saj je izšel v strokovni reviji, še marsikaj drugega. Opozoril je, da imajo *-ima* tudi starejše slovnice od Kopitarjeve dalje, ter da je šele Sket leta 1879 uvedel dubleto, od Breznika dalje pa so slovničarji navajali samo *-ma*, torej kokošma, lastnostma, lučma, mišma, povestma, skrajnostma, smrtma itd., česar pa praksa ni nikdar osvojila. B. Urbančič je pokazal, da je bila ta končnica čista konstrukcija slovničarjev in da so jo pisali samo tisti redki, ki so mislili, da se morajo pokoravati slovnici. Odgovoril je na vprašanja, zakaj je v knjižni slovenščini živa samo oblika na *-ima* in kako je sploh mogla priti v slovnice oblika na *-ma*. Če J. Gradišnik še kljub temu apodiktično trdi nasprotno, ne da bi za to navedel razloge, je opustil običajni postopek iskalcev znanstvene resnice. S tem pa je razkril še nekaj: da omalovažuje bralce *Dela*.

Znanstveno nevzdržni nazor, da je pravilno to, kar je starejše, je ena od značilnosti purizma in se kot rmedča nit vleče skozi vse Gradišnikovo pisanje. Ta nazor vključuje brezkompromisen odpor do izposojenk, kar smo že pokazali na nekaterih primerih, in seveda do tujk, ne glede na pomensko obogatitev, ki jo prinašajo jeziku. J. Gradišnika moti npr. beseda *ansambel*, za katero pravi, da je »povsem izrinila domače izraze ‚godba‘, ‚godci‘, ali kar bi se že dalo reči« (3. 10.). Vendar je odveč strah, da bi pisatelj, ki bi pisal o kmečki ohceti, zapisal *ansambel*, saj v to okolje ne spada. Tam bodo izrazi *godci*, *muzikantje* ipd. še vedno ostali. Toda ali nas ne bi posilil smeh, če bi v radiu zaslišali, da nam bodo igrali »Ljubljanski jazz godci« ali pa »dirigent Jože Privšek s svojimi godci«?

Ko pravi, da »poročilo o vžigalnih svečkah iz Tolmina brez potrebe govori o plasmaju« (»kar naj omogoči boljši plasma vžigalnih svečk na domačem trgu«), meni, »da bi bila čisto dosti domača ‚prodaja‘« (29. 8.). Vendar *plasma* in *prodaja* ni isto. *Plasma* pomeni več, namreč tudi uveljavljenje na trgu. Poleg tega se je utrdil tudi v športnem jeziku.

Podobno je s *tarifo*, namesto katere se zavzema J. Gradišnik za *cenik*. Vsakdo, ki ti besedi uporablja, ju tudi razlikuje. Pri *tarifnem sistemu* pa si tudi J. Gradišnik ni znal pomagati.

J. Gradišnik zatrjuje, da »jezikovna pravila navsezadnje niso nič večnega in včasih nas bo ravno stik z novimi prvinami poučil, da je bilo tako naše pravilo premalo utemeljeno ali pretogo, morda celo samovoljno.« (7. 3.). Žal se mnoga njegova praktična navodila razhajajo s to resnico. Nasprotuje jim tudi njegovo stalno pritoževanje nad neznanjem slovenščine. Npr.: »Ne bi hotel poploševati, zdi se mi pa, da za večino mlajšega rodu lahko rečemo, da prave slovenščine sploh ne pozna« (14. 2.); »Danes je na žalost tako, da je jezikovno neznanje med piščičimi Slovenci pravilo in znanje izjema« (12. 9.); »Škoda je le, da je med piščičimi pri nas danes vse preveč takih, ki jim ni v jeziku skoraj nič jasno, še tisto ne, česar bi se lahko naučili že v srednji šoli« (23. 5.); »to kaže, da je čut za pravilno rabo močno opešal« (21. 7.); »čut za besedni red je med Slovenci močno opešal«; »V novodobni slovenščini pa so mnogi izgubili občutek, kdaj kaže uporabiti eden in kdaj drugi način.« (21. 11.). Tako bi lahko naštevali še naprej.

To pritoževanje ni slučajno. Kadarkoli so se kje pojavljale puristične tendence, so njihovi nosilci žalovali za časi, ko se je baje še govoril lep jezik. Čim hitreje se jezik spreminja in razvija, tem več je v njem »nepravilnosti«, proti katerim se bore. Ker pa je uspeh takih prizadevanj navadno neznaten in le začasen, zgubljajo potrpljenje in čedalje bolj obtožujejo svoje nevedne sonarodnjake. Ko so po prvi svetovni vojni češki puristi podobno obtoževali Čehe, da ne znajo svojega jezika, je eden največjih čeških književnikov Ivan Olbracht v ostrem članku proti njim vprašal, kdo potemtakem sploh še zna češko, in odgovoril: »Pisatelji ne, učitelji ne, univerzitetni profesorji ne. Očitno je, da zna pravilno češčino le uredništvo Naše reči. Ampak ali je to še živ jezik, če ga zna le peščica ljudi? Ali je to še češčina? Če je, potem naj gre k vrugu! To je kvečjemu kak izumrl baltski jezik, kaka pruščina, ki jo zna dobro samo profesor Endzelin in z njim komaj še za silo kakih šest ljudi.« Brž nato so češki jezikoslovci s purizmom energično pometli. Mi najbrž še nismo tako daleč. Za zdaj, ko nas niti Gradišnikova *Slovenščina za Slovence* ni spreobrnila, naj bi — kot smo lahko brali v *Delu* — s posebnim društvom in posebnimi zakonskimi predpisi konzervirali slovenščino.

Gradišnikovim purističnim nazorom je treba pripisati tudi tole njegovo trditev: »Slovenci smo tako srečni, da imamo poleg ednine in množine tudi dvojino.« (20. 6.). Jezikoslovec ve, da se v jeziku nikoli nič ne zgubi, kar jezik potrebuje. Na silo oživljati oblike, ki gredo v pozabo, je zato nepotreben in tudi nehvaležen posel. Če pa že delimo narode na srečne in nesrečne, so srečnejši vsekakor tisti, ki s svojim jezikom lahko izrazijo prav vse, kar jim je za sporazumevanje potrebno. Tudi se doslej drugi evropski narodi, ki razen lužiške srbsčine in litavščine nimajo dvojine, zaradi tega niso pritoževali. In kako je po tej logiki lahko srečna srbohrvaščina, ki ima aorist in imperfekt (a jih očitvidno v svojo nesrečo opušča), in kako je nesrečna slovenščina, ki jih nima! Kako srečni so jeziki, ki imajo sedem sklonov, in kako pomilovanja vredna je bolgar-

ščina, ki nima nobenega. Itd. Taki nazori, ki niso niti tako zelo osamljeni, pa so bili pri nas že konec prejšnjega stoletja takole zavrženi: »To premišljevanje bi utegnilo iztreziti one jezikoslovce polpretekle dobe, ki jih je mánilo le izobilje oblik in ki so se s pomilovanja vredno sentimentalnostjo ozirali na one baje silno srečne čase, ko so imeli indoevropski jeziki obilico oblik, množinskih sklonov in aoristov.« (Fr. Ilešič, Pravilnost našega jezika in »stara slovenščina«. LZ 1898, 675.)

Če bi hoteli polemizirati z vsem, kar je v Gradišnikovem pisanju jezikoslovno nevzdržnega, bi brez pretiravanja nastala cela knjiga. Tu smo se omejili na nekaj primerov, ki so bolj slučajno kakor pa načrtno izbrani, vendar upamo, da si je že ob njih mogoče ustvariti sodbo o vrednosti jezikoslovja in praktičnih napotkov v *Slovenščini za Slovence*. Pobijanje lastnih načel, napaberkovanih po jezikoslovni literaturi, ob vprašanih jezikovne prakse, je tipično za laika, kar J. Gradišnik tudi je. Ponavljamo, kar smo rekli že v začetku, da je J. Gradišnik ob marsikaterem zgledu resnično slabega pisanja dal boljšo formulacijo, vendar ga to še ne usposablja za jezikoslovca. Nasprotno, zaradi njegovih nazorov o jeziku je tudi njegov izraz često medel, tog, nepristen in nesodoben.

Zapiski, ocene in poročila

NEKAJ MISLI OB SPLOŠNEM TEHNIŠKEM SLOVARJU

Strokovno izrazoslovje zavzema danes v okviru knjižnega jezika pomembno mesto. To dejstvo je rezultat celotnega svetovnega razvojnega procesa in nikakor ni stvar samo enega ali pa nekoliko jezikov. Njegovo pomembnost določajo taki pojavi, kot so: hiter razvoj znanosti in tehnike in s tem v zvezi vsak dan novi in novi pojmi, ki morajo dobiti v jeziku ustrezno poimenovanje; mednarodni značaj znanosti in tehnike, ki se manifestira v mednarodnem sodelovanju znanstvenikov in razširjanju znanstvene literature kakor tudi v praktičnem izkoriščanju velikega dela znanstvenih izsledkov; množična komunikacijska sredstva nas vsak dan seznanjajo z novimi odkritji, pojmi; in ne nazadnje, politehnična in družbena prosveta ljudi se iz dneva v dan širi in pogloblja.

V takih okoliščinah prehajajo v splošni besedni zaklad povprečnega uporabnika knjižnega jezika neprenehoma nove besede za pojme, ki so bili do nedavnega znani samo strokovnjakom. Tako morajo novejši slovarji knjižnih jezikov v čedalje večjem obsegu sprejemati tudi terminološke izraze.

Poleg tega ima strokovno izrazoslovje s splošnim besednim fondom še celo vrsto drugih stičnih mest; če omenim samo dve glavni, moram opozoriti na v bistvu ista besedotvorna in leksikalna izrazna sredstva, samo da je pri terminu en sam in natančno določen pomen, čeprav gre za besedo, ki ima v splošnem jeziku več pomenov in celo vrsto frazeoloških zvez; drugič, tudi terminologija se v vseh najvažnejših črtah sklada s sistemom knjižnega jezika.

Vendar tvori strokovni jezik zaradi svojih funkcijskih posebnosti in lastnosti, ki jih te posebnosti terjajo, posebno in zelo pomembno stilno plast knjižnega jezika. Tako so terminologija kot celota kakor tudi terminologije posameznih strok relativno samo-

* Splošni tehniški slovar. I. del A—O, II. del P—Ž. Sestavili člani Tehniške sekcije Terminološke komisije pri SAZU. Predsednik uredniškega odbora: univ. prof. ing. Albert Struna. Izdala in založila: Zveza inženirjev in tehnikov SR Slovenije — Nova proizvodnja v sodelovanju s Tehniško sekcijo Terminološke komisije SAZU. Ljubljana 1962, 1963.